

Anna Zawadzka

Czas i pole widzenia. Antysyjonizm 1967–1968 i 2023–2024: początki perspektywy porównawczej

Moje zaangażowanie w badania nad dalekosiężnymi konsekwencjami kampanii 1967–1968 dla społeczności żydowskiej w Polsce nałożyło się w czasie z kampanią 2023–2024, której przydomek „antysyjonistyczna” zazwyczaj nie jest jeszcze pisany w cudzysłowie. Antysemitki charakter tzw. Marca jest dzisiaj oczywisty. Była to brutalna, przemocowa kampania przeciwko Żydom. Wiemy o tym, gdy patrzymy na lata 1967–1968 z dystansu. Czy jednak było to widać już wtedy? Do jakiego stopnia ówczesni uczestnicy wydarzeń oraz ich obserwatorzy zdawali sobie sprawę, w czym biorą udział i na co patrzą? Pytania te nasuwają się, gdy obserwuję falę antysemityzmu przetaczającą się przez niemal cały świat po 7 października 2023 roku (Becker i in., 2023, 2024; The Coalition to Counter Online Antisemitism, 2024; Freedman & Hirsh, 2024a, 2024b, 2024c; Institute for Strategic Dialogue, 2023; Rose i in., 2023). W tym dniu Hamas zaatakował izraelskich cywili, gwałcąc ich, znęcając się nad nimi, upokarzając, torturując, mordując i bezczeszcząc ciała zabitych (*Mapping the massacres*, b.d.), a także porywając ponad 200 osób, z których wiele zmarło w niewoli, a ponad sto wciąż pozostaje w rękach porywaczy (*Blue Ribbons*, b.d.). W następstwie Izrael wkroczył na terytorium zarządzanej przez Hamas Gazy, z którego dokonano ataku i na którym ukryto zakładników. Militarna wojna Izraela z Hamasem, w którą zbrojnie zaangażował się przeciwko Izraelowi także Iran, Liban i Jemen, trwa

już piętnaście miesięcy¹. Towarzyszy jej zmasowana kampania ideologiczna przeciwko Izraelowi prowadzona pod sztandarem antysyjonizmu. Choć ma ona charakter globalny, w niniejszym tekście omówię przede wszystkim te jej aspekty, które obserwuję w Europie i Ameryce Północnej. Podobnie jak Marzec, rozmiar zniszczeń, jakich dokona współczesny „antysyjonizm”, będziemy mogli ocenić dopiero, gdy spojrzymy na niego z czasowego dystansu. Prawdopodobnie dopiero wtedy oszacować można będzie, do jakiego stopnia aktualne wydarzenia napędzane są antysemityzmem i, zwrotnie, generują oraz popularyzują antysemickie sposoby myślenia, kategorie postrzegania i wzory zachowań.

Śledzenie współczesnego antysyjonizmu w momencie jego bezprecedensowego wzmożenia pozwoliło mi uzupełnić rozumienie tzw. Marca o dwie refleksje. Po pierwsze, być może tak samo było wtedy: z bliska, w ferworze wydarzeń, wśród medialnego hałasu, środowiskowych sporów i moralnych oburzeń o wielu wektorach nie było wyraźnie widać, w kogo wymierzona jest odgórna i oddolna przemoc oraz z jakich tradycji się ona wywodzi. Po drugie, lepiej dzisiaj rozumiem, jak działa antysemityzm w praktyce. Nie jest on mianowicie odczuwany jako niechęć czy nienawiść do Żydów. Przeciwnie: antysemityzm pozwala ludziom czuć, że stoją po stronie sprawiedliwości, dobra, moralnej słuszności. W swoim *Liście otwartym do antysyjonistów od weteranki lewicy* Kathleen Hayes napisała: „Wiem jak przyjemnie jest być przekonanym, że bierze się stronę pokrzywdzonych przeciwko ciemężycielom i odsądzać od czci i wiary wszystkich, którzy kwestionują ten szczytny cel” (Hayes, 2022; tłumaczenia z języka angielskiego, o ile nie zaznaczono inaczej w bibliografii – A.Z.). Właśnie tak opisała antysemityzm Eve Garrard: jako coś, z czego czerpie się różne rodzaje przyjemności, a jednym z nich jest przyjemność moralnej słuszności. Garrard nazywa to „satysfakcją z moralnej czystości, zwłaszcza takiej, która jest łatwo rozpoznawalna i może służyć jako bilet wstępu do społecznie i politycznie pożądanym kręgów” (Garrard, 2013). Gdyby antysemityzm nie był na swój sposób doświadczeniem przyjemnym, nie cieszyłby się taką popularnością, wszak nikt nie chce samego siebie postrzegać jako złego człowieka. Tyle książek napisano, by dociec, jak to możliwe, że w latach 30. ludzie zgadzali na przemoc wobec Żydów. Uczestniczyli w niej, biernie się jej przyglądali, akceptowali, pochwalali albo jej nie zauważali. Zastanawiano się, jak można było być tak okrutnym i brutalnym. Pisano o odczłowieczaniu, odhumanizowaniu, odróżnorodnieniu. Ale to wszystko nie tak było przeżywane. Istniał pewien konsensus, także konsensus moralny, że robi się to w imię wyższego dobra, eliminacji zła. W imię sprawiedliwości, uczciwości i moralnej słuszności.

¹ W czasie przygotowywania do publikacji niniejszego artykułu ogłoszono zawieszenie broni między Izraelem a Hamasem zaczynające się w niedzielę 19 stycznia 2025 roku.

Skrzynka z narzędziami

Nim przyjrę się dokładnie, jakie są paralele, punkty styczne i zbieżności antysyjonizmów lat 1967–1968 i 2023–2024, muszę najpierw wprowadzić zastrzeżenie o charakterze metodologicznym. Czy jeśli ktoś mówi: „ale ja nie jestem antysemitą”, to jego słowa lub czyny nie mają antysemitkiej mocy? Pozwolę sobie zacytować jeszcze raz Kathleen Hayes:

Ale – powiecie z przekonaniem – wy nie nienawidzicie Żydów. Wejrzelście w swoje serca i nie ma w nich najmniejszego śladu nienawiści do Żydów. Wierzę wam (w każdym razie większości z was), gdy mówicie, że nie żywcie świadomej niechęci do Żydów; ale tak naprawdę nie o to chodzi. Antysemityzm jest zaszyty w tkance naszego społeczeństwa w sposób, który często pozostaje niezauważony – przynajmniej przez tych, którzy go praktykują. [...] Antysemityzm pochodzi nie tylko od antysemitów (Hayes, 2022).

Współczesny charakter antysemityzmu wymaga, by podejść do niego w podobny sposób, w jaki udało się nam zrozumieć rasizm: jako systemowy element organizacji społeczeństw i globalnego porządku (Melamed, 2011). Jak ujął to David Hirsh, ludzie wolą postrzegać antysemityzm jako kwestię indywidualnej mentalności, a nie zjawisko społeczne. Tymczasem „antysemityzm jest obiektywnym fenomenem społecznym, ponieważ lokuje się nie tylko w naszych głowach, ale w przestrzeniach kulturowych pomiędzy naszymi głowami, a także w relacjach pomiędzy świadomością, kulturą i materialną rzeczywistością” (Hirsh, 2018, s. 25). Można nie podzielać opinii, że Żydzi rządzą światem lub porywają dzieci na macę, a nawet wiedzieć, że to są nonsensy, a jednocześnie posługiwać się antysemitckimi kategoriami postrzegania świata. Potrzebujemy narzędzi, które będą w stanie to uchwycić.

Tyle że przecież te narzędzia zostały już wypracowane. I są świetne. Nim antysyjonistyczny dyskurs eksplodował po 7 października, badacze zdekonstruowali, w jaki sposób rozmaite antysemitckie kalki wpisane są w wiele antysyjonistycznych haseł, argumentów i postulatów. Warto w tym miejscu wymienić: 1) inwersję Holokaustu (*Holocaust inversion*), czyli prezentowanie Żydów jako nie ofiar, lecz sprawców Holokaustu (na Palestyńczykach) (Klauff, 2014); 2) fantazmat żydowskiej hegemonii, czyli przekonanie, że Żydzi na całym świecie manipulują opinią publiczną na rzecz Izraela oraz w zorganizowany sposób wymuszają polityczne, finansowe i militarne poparcie dla niego ze strony przywódców innych państw (Diner, 1996, 2002; Gerstenfeld & Markovits, 2004; Holz & Haury, 2021; Markovits, 2007; Postone, 2006), zwłaszcza Stanów Zjednoczonych (Mead

& Rosenberg, 2022); 3) *formułę Livingstone'a*² (Hirsh, 2018, ss. 11–39), czyli bagatelizację i dyskredytację głosów na temat antysemityzmu twierdzeniem, że ich celem jest uciszenie wszelkiej krytyki Izraela (Arnold & Taylor, 2019); 4) prezentowanie przemocy wobec Żydów jako uzasadnionej i godnej moralnego poparcia walki z opresją (Stögner, 2020).

W tym miejscu warto przypomnieć „Test 3D”, zaproponowany przez Natana Sharansky'ego jako narzędzie do odróżniania nieantysemickiej krytyki Izraela od krytyki Izraela jako wehikułu antysemityzmu (Sharansky, 2004). Pierwsze D to *delegitymizacja* Izraela, czyli przekonanie, że w przeciwieństwie do wszystkich innych państw, u zarania których był projekt narodowy, to jedno państwo nie ma prawa bytu. Drugie D to *demonizacja* Izraela, której wyrazistym przykładem są współczesne wersje tzw. legendy o krwi objawiające się notorycznym podkreślaniem, że Izrael „morduje (palestyńskie) dzieci” i sugerowaniem lub głoszeniem otwarcie, że robi to celowo. Trzecie D to *podwójne standardy* (*double standards*), spośród których Sina Arnold i Blair Taylor wymieniają m.in. *podwójny standard ważności* (niesprawiedliwości, nadużycia i zbrodnie żadnego innego kraju na świecie nie przyciągają takiej uwagi aktywistów, jaką skupia Izrael), *podwójny standard założycielski* (antysyjniści zdają się ignorować fakt, że każde państwo, nie tylko Izrael, jest tworem sztucznym, a także to, że ogromna większość państw obecnie istniejących powstała na drodze przemocy i przesiedleń), *podwójny standard samostanowienia* (podkreślanie historycznej krzywdy, jaka spotkała Palestyńczyków towarzyszy uporczywe milczenie na temat historycznych powodów powstania Izraela takich jak związki żydowskiej religii i tradycji z regionem, prześladowania Żydów w Europie i Zagłada) (Arnold & Taylor, 2019, ss. 17–20). Jeśli argumenty, które słyszymy od antysyjonistów, bazują na którymś z trzech D, to znaczy, że mamy do czynienia z antysemickimi uprzedzeniami.

Trzy paradoksy

Skrzynka z narzędziami do prześwietlania antysyjonistycznego dyskursu jest świetnie wyposażona i niewiele mogę do niej dorzucić. Skupię się więc na tych jego aspektach, których antysemityzm widać wyraźniej z perspektywy regionu byłego bloku wschodniego, a także dzięki uplasowaniu w państwie, którego historia najnowsza służy przykładem, co dzieje się, gdy antysyjonizm jest częścią oficjalnej polityki.

² Ken Livingstone jest brytyjskim politykiem, w latach 2000–2008 był burmistrzem Londynu. W 2016 roku Partia Pracy, do której należał, zawiesiła jego członkostwo, ponieważ porównywał syjonizm do nazizmu. Dwa lata później odszedł z partii. Livingstone wspierał Jeremy'ego Corbyna w jego walce przeciwko zarzutom o antysemityzm. Zarzuty te zostały jednak potwierdzone, w efekcie czego w 2024 roku Corbyna wyrzucono z Partii Pracy, której w latach 2015–2020 przewodził. Na temat śledztwa w sprawie antysemityzmu w Partii Pracy zob. raport przygotowany przez brytyjską organizację Equality and Human Rights Commission (2020).

Reakcje środowisk progresywnych na wydarzenia z 7 października i na ich konsekwencje uwypukliły serię paradoksów, generowanych przez dynamikę centrum–peryferie. Na Zachodzie stałym elementem tych reakcji jest narratywizacja relacji izraelsko-palestyńskich w ramach dyskursu antykolonialnego. Narratywizacja tego typu, podobnie jak studia nad kolonializmem, mają swoje lokalne warianty i historię w krajach byłego bloku wschodniego. A jednak dziś polskie środowiska lewicowe nie sięgają do niej, lecz powielają dyskurs zachodni (Inicjatywa Pracownicza Ogólnopolski Związek Zawodowy, 2023; Jerska & Wielgosz, 2022; Makarowicz & Wielgosz, 2023; Progressive International, 2023; „Sprzeciw pracownic_ków kultury wobec czystek etnicznych i strategii kolonialnych Izraela [LIST]”, 2021). Powodowane ciągłym kompleksem wschodniości, umocnionym przez zimną wojnę, w akcie swoistej samokolonizacji reprodukują antykolonialny dyskurs lewicy amerykańskiej, brytyjskiej czy niemieckiej. Kompleks ten generuje asymilacyjną z ducha aspirację do zrzucenia wschodnioeuropejskiego piętna czegoś gorszego, głupszego, mniej atrakcyjnego i mniej ważnego niż stara Europa czy mityczna Ameryka.

Kompleks ów nie jest bez pokrycia. I tu zaczyna się paradoks drugi. Ci, którzy tropią przejawy izraelskiego kolonializmu, w iście kolonialnym duchu zachowują się tak, jakby doświadczenie Żydów amerykańskich – nawet jeśli źle zdefiniowane i zbyt monolitycznie opowiedziane – reprezentowało żydowskość na całym świecie. Tymczasem współczesna sytuacja Żydów w USA nie wyczerpuje tematu sytuacji Żydów w ogóle³. Mechanizmy urasowienia różnią się w zależności od lokalnej historii rasizmu i specyfiki regionu. Nie wszyscy Żydzi mieszkają w Stanach Zjednoczonych lub Izraelu i nie wszystko, co dotyczy Izraela, dzieje się na linii pomiędzy Waszyngtonem a Jerozolimą. Wyjście poza myślenie imperialne wymagałoby rezygnacji z założenia, że życie, historia i bezpieczeństwo Żydów poza Ameryką Północną mają pomniejsze znaczenie.

Danny Trom powiedział, że 7 października Izraelczycy doświadczyli kondycji diaspory. Stali się na powrót Żydami, których bezpieczeństwo nie jest zapewnione (London Centre Study of Contemporary Antisemitism, 2024). Kiedy Izrael został zaatakowany, a atak ten swoją strukturą bardzo przypominał dwudziestowieczne pogromy na Żydach w Polsce, myślałam przede wszystkim o osobach, z którymi robiłam wywiady w ramach projektu badawczego omawianego w tym numerze „Adeptusa”. Dla znacznej większości z nich Izrael,

³ Twierdzenie, że „Żydzi są biali” (Brodkin, 1998; Goldstein, 2006; Schraub, 2019) – diagnoza może i trafna w USA – nie pasuje na przykład do Polski, w której „rozpoznawanie Żyda” to swoisty sport narodowy. Przyniósł on szczególnie obfite rezultaty w czasie Zagłady. Do jeszcze niedawna w każdym kiosku kupić można było broszurę *Poznaj Żyda* (Bubel, b.d.; JS, 2001).

choć w nim nie mieszkają, stanowi bardzo ważny punkt odniesienia. Nie jest to dla nich kraj jak każdy inny. Nie jest ich powodem do dumy. Nie jest przedmiotem ich identyfikacji narodowej. Jest ich kartą bezpieczeństwa. Daje im poczucie, że w razie czego, gdyby znowu nadeszła w Polsce fala antysemitycznej przemocy, to będą mieli miejsce schronienia. Wreszcie, jest też dla nich miejscem, w którym mieszkają ich rodziny i przyjaciele – ludzie, którzy musieli wyjechać z Polski z powodu antysemityzmu. Nie chcieli tego, ale polskie państwo ich do tego zmusiło. Politolodzy zastanawiają się przede wszystkim, jak wydarzenia z 7 października 2023 wpłyną na los Izraela. Z perspektywy socjologicznej równie ważne jest pytanie, jak ostatnie dramatyczne wydarzenia wpłyną na żydowskie społeczności poza nim, a także ich relacje z Izraelem. Trzeba bowiem pamiętać, że przemoc Hamasu, jej zaplanowana spektakularność oraz pakiet jej kulturowych odniesień – także do Zagłady – naruszył nie tylko bezpieczeństwo ontologiczne Izraela, ale w co najmniej równym stopniu bezpieczeństwo ontologiczne diaspory.

W dużym uproszczeniu, posługując się dyskursem antykolonialnym wobec Izraela, zachodnia lewica dyskursywnie i ideologicznie kolonizuje Żydów z Europy Wschodniej, postrzegając ich historię, teraźniejszość i przyszłość jako nic nieznaczący dodatek do fałszywie uniwersalizowanych dziejów własnych. Tymczasem lewica byłego bloku wschodniego do tego stopnia ów fałszywy uniwersalizm zinternalizowała, że w akcie samokolonizacji powtarza antykolonialne frazesy, bagatelizując kontekst, którego elementem pozostaje. Tym dwóm paradoksom towarzyszy jeszcze jeden. Bo choć wielu polskich reproduktorów antykolonialnej opowieści zdaje sobie z tego sprawę jedynie mgliście, we współczesnej lewicowej narracji o Izraelu kolonizatorami na miarę Hernána Cortésa jest nie kto inny jak Żydzi z Polski, Litwy, Rosji, Ukrainy. Ludzie, którzy wyjechali do Palestyny, uciekając najpierw przed pogromami, potem – antysemityzmem międzywojnia, potem – Zagładą, a na końcu przed życiem na cmentarzu najbliższych. Z każdym rokiem międzywojenna Polska była dla Żydów coraz bardziej nie do zniesienia. Młodzi szukali dróg ucieczki od ciągłych antysemitycznych upokorzeń i antysemitycznej przemocy (Krzywicki, 2009; Rudnicki, 2008). Znajdowali je między innymi w ruchu He-Chaluc (Kijek, 2020; Oppenheim, 1989). O piekle, jakim przed wojną była dla mniejszości narodowych Polska, młodzi polscy lewicowcy wiedzą jednak niewiele. Wychowali się wszak na podręcznikach gloryfikujących ten „złoty okres” jako wyjątkowo bogaty w osiągnięcia kulturalne, a także przepełniony społeczną harmonią, gdy – jak głosi nostalgiczna bajeczka – „ksiądz z rabinem pod rękę chadzali” (Janicka & Żukowski, 2016). Taka jest oficjalna narracja polskiej polityki historycznej, której

tubą propagandową pozostają programy edukacyjne, muzea, pomniki, upamiętnienia i liczne publikacje popularnonaukowe. Polityka historyczna nie omija lewicy. Dziś młodzi lewicowcy bezkrytycznie identyfikują się jako patrioci, wierzą, że coś takiego jak „duma z bycia Polakiem” jest czymś neutralnym i naturalnym, a na demonstracjach, które organizują, machają polskimi flagami. Podejrzliwość wobec dominujących narracji historycznych, z którą tradycyjnie kojarzona jest lewicowa wrażliwość, należy już do przeszłości (Zawadzka, 2013, 2017, 2023, ss. 275–283).

„Jews, go back to Poland”

Ben Cohen wprowadził rozróżnienie na antysemityzm *bierkeller* i antysemityzm *bistro*. *Bierkeller* to antysemityzm jawny, wulgarny, pełen przemocy, drastyczny. *Bistro* to antysemityzm „ludzi łagodnych i dobrych” (Mazowiecki, 1960), miły, wysublimowany i kulturalny (Cohen, 2014). Jak pisze David Hirsh, współczesny antysemityzm jest *bistro* m.in. dlatego, że nie polega on już na manifestowaniu siły wobec Żydów za pomocą noszenia swastyk czy wymachiwania kijem bejsbolowym. Dziś antysemityzm przybiera przede wszystkim formę opowieści o Żydach jako prześladowcach, która pozwala identyfikować się z prześladowanymi (Hirsh, 2018, s. 5). Aktualnie obraz Żydów jako gnębcieli słabszych budowany jest przede wszystkim poprzez definiowanie ich jako kolonizatorów, którzy kiedyś dokonali brutalnej inwazji na terytorium Palestyńczyków, by utrzymać tam swój krwawy reżim do dziś. Analizując dyskurs antysyjonistyczny, już w 2015 roku Alan Johnson pisał: „Tym, czym kiedyś był demoniczny Żyd, dzisiaj jest demoniczny Izrael: wyjątkowo podły, żądny krwi, wszechwładny, przebiegły, sprytny, działający zawsze w złej wierze, będący przeszkodą na drodze do lepszego, czystszej, bardziej uduchowionego świata, jak nikt inny zasługujący na karę” (Johnson, 2015).

Przed wojną popularnym motywem polskiego dyskursu antysemickiego było żydowskie „panoszenie się”: Żydzi zapomnieli, że są w Polsce gośćmi i zachowują się tak, jakby byli u siebie; trzeba im przypomnieć, kto tu jest gospodarzem. Przekonanie to dobrze obrazuje antysemicka karykatura sprzed wojny, przedstawiająca Żydów przy bramie, za którą widać polskie symbole narodowe, zastępujących znak „Rzeczpospolita Polska” tablicą z napisem „Judeopolska” (Konstantynow, 2013). Dziś słyszymy, że Żydzi na Bliskim Wschodzie są gośćmi. Ta ziemia im się nie należy. Czują się tam jak u siebie a nie powinni. O tym argumentie

wysuwany aktualnie przez kanadyjskich antysyjonistów pod adresem tamtejszych Żydów pisze Benjamin Wexler:

Odniesienia do Żydów jako kolonizatorów pojawiły się na długo przed syjonizmem. Podczas rewolucji francuskiej politycy i pamfleciści ostrzegali, że przyznanie Żydom równouprawnienia przekształci Alzację w „colonie des juifs”. [...] Lorenzo Veracini – czołowy badacz studiów nad osadnictwem kolonialnym – twierdzi, że „historie o wampirach są z natury historiami o osadnictwie kolonialnym... w końcu wampiry to blade i egzotyczne istoty, które pustoszą ziemię i mają obsesję na punkcie jej posiadania”. Nieprzypadkowo wampir – bezbożny, chciwy, nieśmiertelny, atawistyczny, pasożytniczy, mistyczny, pijący krew, pożądlivy, „blady i egzotyczny” – wyraźnie przypomina zestaw antysemitycznych klisz. Podobnie jak powszechna wizja Izraela jako zasadniczo sztucznego społeczeństwa, raczej zawłaszczającego niż produktywnego, raczej kosmopolitycznego niż zakorzenionego, wampira wśród narodów. Biorąc pod uwagę niestabilność tych kategorii, nie dziwi fakt, że niektórzy w akademii mówią teraz o kanadyjskich Żydach jako o specyficznej klasie osadników. Na Uniwersytecie Concordia propalestyńscy studenci skandowali „kolonizator!” pod adresem studentów proizraelskich (większość z nich urodziła się i wychowała w Montrealu). Na uniwersytecie McGill proizraelscy kontrdemonstranci spotkali się ze skandowaniem: „Osadnicy, osadnicy, wracajcie do domu”. Gdzie jest dom? (Wexler, 2024).

Warto dodać, że przypisywanie Żydom cech wampirycznych znalazło swoje odzwierciedlenie w porównaniach do pluskiew, wszy i innych robaków, obecnych nie tylko w propagandzie nazistowskiej, ale także w polskiej przedwojennej prasie (Konstantynow, 2013). Z pomocą takich porównań Żydów przedstawiano jako krwio pijców, a nie-Żydów jako ofiary ich niepokonowanego apetytu. W takim ujęciu usunięcie Żydów – z Polski, z Niemiec, z Europy itd. – jawiło się, podobnie jak wytępienie pasożytów, kwestią przetrwania. Obroną konieczną przed rzekomą inwazją.

„Jews, go back to Poland” – krzyczeli ostatnio studenci na kampusie uniwersytetu Columbia (Howidy, 2024; Marzouk, 2024). Wezwanie to kierowano zapewne do Żydów izraelskich, a nie nowojorskich, choć przecież słyszeli je ci ostatni. W haśle tym odbija się echem tryptyk Yael Bartany pt. *I zadziwi się Europa*⁴. Bartana kreśli w nim fikcyjną historię ruchu żydowskiego odrodzenia w Polsce. Aktem założycielskim tego społecznego zrywu jest wezwanie Żydów do powrotu do Polski i – analogicznie do wczesnego osadnictwa halucowego w Palestynie – budowa kibucu w Warszawie. Obrazowi przeszłości – dwie

⁴ Na tryptyk składają się filmy: *Mary Koszmory* (Bartana, 2007), *Mur i Wieża* (Bartana, 2009) oraz *Zamach* (Bartana, 2011) w reżyserii Yael Bartany.

zwaśnione, rozłączne grupy – odpowiada obraz teraźniejszości. Bartana prezentuje Polskę i Izrael jako kraje symetryczne: symetryczne w winie, w jej wyparciu i w potrzebie jej odkupienia. Kraje zbudowane na krzywdzie innych: Polska na krzywdzie żydowskiej, Izrael na krzywdzie palestyńskiej. „Wróćcie, a wy i my przestaniemy być wreszcie narodami wybranymi, wybranymi do cierpienia i wybranymi do przyjmowania ran i do zadawania ran” – grzmi z mównicy fikcyjny lider fikcyjnego ruchu Jewish Renaissance Movement in Poland. Powrót Żydów do Polski miałby być remedium na winy obu krajów – Polacy odkupią niechęć do Żydów, Żydzi zostawią Palestyńczyków w spokoju.

Paliwem studentów, którzy w imię „wolnej Palestyny” wznoszą hasła „Żydzi, wracajcie do Polski” jest między innymi żarliwy antyrasizm. Są oni szczerze przekonani, jakoby Żydzi wyjeżdżający z Polski, by tworzyć zręby izraelskiej państwowości, byli wcieleniem kolonialnego rasizmu. Tymczasem nawet powierzchowna znajomość historii Europy Wschodniej pozwoliłaby studentom Columbii na refleksję, że rama białości jest nieadekwatna do opisu żydowskich uciekinierów z Polski. Podczas Zagłady w Polsce najtrudniej było przeżyć „po aryjskiej stronie”. Żydzi, którzy uciekali z gett, często do nich wracali, bo w getcie było bezpieczniej niż poza nim. Nie z powodu Niemców, lecz Polaków, którzy z daleka rozpoznawali tzw. zły wygląd. Od Ervinga Goffmana wiemy, że piętno ukryte różni się od piętna, którego ukryć się nie da (Goffman, 2007). Generuje ono inne formy przemocy, przede wszystkim akty demaskacji. Ale czy to jest kondycja białości? Jak ujął to Ari Shavit, „Przez ponad 500 lat byliśmy ostatecznym Innym białej Europy. Nigdy nie wiedzieliśmy, co przyniesie następny rok. Nie zostaliśmy nasłani przez białą Europę. My przed białą Europą uciekaliśmy” (Shavit & Klein, 2024).

Wyjaśniając, na czym polega wyjątkowość antysemityzmu na tle innych form rasizmu, Karin Stögner dowodzi, że chodzi przede wszystkim o przedstawianie Żydów jako wyjątkowo sprytnych i inteligentnych (Stögner, 2020). Inaczej niż w przypadku rasizmu wobec Czarnych czy Romów, Żydzi prezentowani są nie tylko jako głupszy, mniej cywilizowani, bardziej leniwi i mniej zdolni, lecz także jako na tyle przebiegli, że zawładnęli światem i zakulisowo potrafią nim manipulować na swoją korzyść. W tej niespójności antysemitckiego dyskursu tkwi jego bardzo ważna cecha: fantazmat hegemonicznej władzy Żydów pozwala przedstawiać antysemityczne postawy jako walkę z uciskiem. Dzięki uporczywemu etykietowaniu Izraela jako kolonialnej siedziby białego imperializmu antysyjniści „mogą przedstawiać się jako orędownicy słabych przeciwko silnym, kolonizowanych przeciwko rzekomo imperialistycznym kolonizatorom, całkowicie niewinnych ofiar palestyńskich przeciwko krwawym i bezdusznym żydowskim oprawcom” (Garrard, 2013).

Trzy przywłaszczenia

Szczególny przykład przekonania o żydowskim sprawstwie wybrzmiewa w haśle „Holokaust Palestyńczyków”. Opiera się ono na tym, co Lesley Klaff nazywa *inwersją Holokaustu* (*the Holocaust inversion*), polegającą na „inwersji rzeczywistości (Izraelczycy zostają obsadzeni w roli «nowych» nazistów, a Palestyńczycy – «nowych» Żydów), oraz inwersji moralności (Holokaust traktowany jest jako moralna lekcja dla «Żydów», a nawet moralny zarzut wobec nich)” (Klaff, 2014). Ten manipulacyjny zabieg dyskursywny określany bywa także mianem zniekształcenia prawdy historycznej o Holokauście (*Holocaust distortion*) (International Holocaust Remembrance Alliance, b.d.).

Przywłaszczanie Holokaustu do opisu krzywd nie-Żydów, a nawet krzywdy z rąk Żydów nie jest w Polsce niczym nowym. W obrębie polskiej polityki historycznej mamy do czynienia z trzema rodzajami takich przywłaszczeń, które chciałabym teraz pokrótce omówić. Celowo używam pojęcia *przywłaszczenie* (*appropriation*), a nie *zniekształcenie* (*distortion*), ponieważ chodzi mi o swoistą grabież. O proces, w którym przechwyceniu ulega waga, skala i unikalność zjawiska, a zjawisko to zostaje pozbawione swojego znaczenia i podlega takiej manipulacji, by służyć na korzyść grabieżcy. Po drugie, kategoria *przywłaszczenia* uwypukla aspekt relacji większość–mniejszość, kluczowy dla zrozumienia, dlaczego siła znaczeniowa Holokaustu jest stawką, o którą toczy się gra. Viet Thanh Nguyen pisze, że kluczem do zrozumienia, czym jest (i czym nie jest) przywłaszczenie kulturowe i dlaczego ma ono znaczenie, nie jest fakt, że tradycje są przenoszone między kulturami, ale kontekst społeczny, w którym odbywa się ta wymiana (Cooper, 2017; *What I hear when you say: Viewing guide: Cultural appropriation*, b.d.). George Lipsitz podkreślał, że o *kulturowym przywłaszczeniu* możemy mówić jedynie wówczas, gdy mamy do czynienia z asymetryczną relacją dominacji i podporządkowania. Zdefiniował je on jako adaptację elementu kultury mniejszościowej bez poszanowania jego znaczenia kulturowego, kulturowej ważności lub w celu wykorzystania dla korzyści ekonomicznych lub społecznych (*What I hear when you say: Viewing guide: Cultural appropriation*, b.d.). W przypadku Holokaustu należy dodać do tej listy eksploatację symboliczną. Jako element kultury Holokaust ma charakter paradoksalny: jest uniwersalny, ponieważ stanowi przełomowy moment historii ludzkości. Jest jednak także partykularny, gdyż stanowi unikalne doświadczenie indywidualne i zbiorowe Żydów i tylko Żydów, ponieważ tylko z powodu bycia Żydami poddano ich planowej i całościowej eksterminacji. I właśnie owa wyjątkowość jest tym,

co podlega pragnieniu, a następnie grabieży. Jej skutkiem jest wywłaszczenie Żydów z ich doświadczenia oraz z kategorii wypracowanych do jego opisu.

Za użyciem przeze mnie kategorii *przywłaszczenia* stoi jeszcze jedna intencja. Jest nią ujawnienie kolejnej niekoherencji współczesnego dyskursu emancypacyjnego na Zachodzie. To w jego obrębie pojęcie *cultural appropriation* zostało kilka lat temu rozwinięte i ustabilizowane. Chodziło o zwrócenie uwagi, że wyzysk mniejszości etnicznych, narodowych, religijnych, seksualnych oraz klas zdominowanych ma charakter nie tylko ekonomiczny, ale także kulturalny, a ten ostatni coraz częściej przekłada się na zysk materialny. Sprzeciw wobec takiego wyzysku stał się kolejnym probierzem lewicowej wrażliwości na krzywdę i niesprawiedliwość. Tymczasem w obrębie tej samej lewicy kulturowe przywłaszczenie Holokaustu nie tylko przechodzi niezauważone, ale jest praktykowane, gdy Holokaust służy jako zestaw kategorii do opisu sytuacji Palestyńczyków.

Pierwsze przywłaszczenie Holokaustu związane jest z ideologią, na której opiera się polska polityka historyczna, a wraz z nią programy szkolne, muzea, pomniki, upamiętnienia, uroczystości, literatura ekspercka i popularnonaukowa, produkcja kulturalna, a także programy polityczne niemal wszystkich partii. Mam tutaj na myśli zrównanie nazizmu i komunizmu (Katz, 2017; Shafir, 2002; Subotić, 2019). Jest ono formą negacjonizmu, ponieważ przebiega następująco: Polacy rzekomo doświadczyli z rąk komunistów nie mniejszych krzywd niż Żydzi z rąk nazistów. Nazywane jest to czasem „Polokaustem” („Doradca Kaczyńskiego”, 2018) lub „Holokaustem Polaków” (L. Pietrzak, b.d.; Szumański, 2020), a także „zapomnianym Holokaustem” (Lukas, 2012) – dla podkreślenia, że Holokaust żydowski stał się wiedzą powszechną i tym samym zasłonił jakoby krzywdę polską, która wciąż czeka na międzynarodową uwagę.

Drugie przywłaszczenie to holokaustyzacja wojennego doświadczenia Polaków. Praktykowana konsekwentnie od lat 40., przebiega ona w ten sposób, że kategorie używane do opisu sytuacji Żydów podczas Holokaustu są stosowane do opisu sytuacji Polaków w tym samym okresie. „Zagłada biologiczna narodu polskiego” (Turlejska, 1952), „biologiczne wyniszczenie narodu” (Bieńkowski, 1948), Auschwitz przedstawiane jako miejsce męczeństwa Polaków (Tych, 1999) – celem tego przywłaszczenia jest takie przedstawienie krzywd polskich, by zaprzeczyć wyjątkowemu charakterowi krzywd żydowskich. Na ziemiach polskich doświadczenie polskie było radykalnie inne niż żydowskie w okresie drugiej wojny światowej. Co więcej, los Żydów w tamtym okresie często zależał od Polaków. Właśnie ze względu na inny status tych grup Polacy mieli władzę nad Żydami

i często z niej korzystali. Stawką tego przywłaszczenia jest zatem ukrycie sprawstwa: polskiego udziału w Zagładzie.

Trzecie przywłaszczenie to nazywanie polityki Izraela „Holokaustem Palestyńczyków” (info@nop.org.pl, 2021; OKO.press, 2021a, 2021b). W Polsce praktykę tę stosuje i lewica, i skrajna prawica (info@nop.org.pl, 2021; OKO.press, 2021b). Nazywanie nadużyć i zbrodni wojennych Izraela mianem „ludobójstwa” jest częścią tej dyskursywnej strategii (Jędrał, 2023; J. Pietrzak, 2023; Polański, 2023). 8 sierpnia 2024 roku Elżbieta Magenheimer sfotografowała graffiti na wiadukcie w Warszawie o treści: „Srebrenica, Bucza, Gaza” (Magenheimer, 2024). Na organizowanych w całej Polsce manifestacjach przeciwko izraelskiej interwencji zbrojnej w Gazie powszechnie używa się sloganów: „Stop ludobójstwu w Gazie” i „Stop genocide” (Solidarnie z Palestyną, 2024b, 2024d, 2024e; Viva Palestyna, 2024b, 2024c). Można na nich także zobaczyć transparenty zrównujące Izrael z Trzecią Rzeszą, a obecnego premiera Izraela – z Hitlerem (Solidarnie z Palestyną, 2024c). Internetowa strona polskiej organizacji „Viva Palestyna” wita odwiedzających hasłem: „Gaza 2gi Auschwitz” (Viva Palestyna, b.d.). 4 czerwca 2024 roku na demonstracji propalestyńskiej pod bramą Uniwersytetu Warszawskiego trzymano transparent „Gaza to getto” (Solidarnie z Palestyną, 2024a). Kontekstem dla tego hasła jest miejsce: podczas wojny w warszawskim getcie więziono ponad 500 tysięcy Żydów i Żydówek, ocalała z nich garstka.

Zaprzęgnięcie dyskursu Holokaustu do opisu wydarzeń na Bliskim Wschodzie jest fenomenem o światowej skali. Jednak w zależności od regionu różne są stawki tego przywłaszczenia. Tzw. sprawa palestyńska jest w Polsce instrumentalizowana do walki lokalnej: dyskurs propalestyński okazuje się poręcznym narzędziem w rywalizacji o pozycję ofiary. Wszystkie trzy przywłaszczenia Holokaustu opierają się na kompulsywnej i niezaspokojonej potrzebie uznania Polaków za ofiary co najmniej równe ofiarom żydowskim i przyciągnięcia analogicznej uwagi. Trzecie przywłaszczenie – „holokaust Palestyńczyków” – w sposób szczególny związane jest z antysemitką przesadą o specyficznej żydowskiej naturze: naturze dominatorów, którzy prezentują siebie jako ofiary, by szantażować innych moralnie. Na gruncie tego przekonania wyrasta m.in. prześladowczy stereotyp „żydokomuny”, którego moc w Polsce nie słabnie. Palestyna ma być dowodem, że możemy wreszcie inaczej patrzeć na to, co wydarzyło się także w przeszłości: że Żydzi niekoniecznie są ofiarami, są w rzeczywistości sprawcami, na przykład krzywd polskich w okresie komunizmu.

Refreny

Usprawiedliwiając agresywną politykę kół rządzących Izraela i wysługiwanie się imperializmowi, propaganda syjonistyczna usiłuje wmówić światowej opinii publicznej, że Izrael walczy o swe istnienie. [...] Na tych zaś ludzi, którzy krytykują agresywną politykę Izraela, pada ze strony syjonistów oszczerczy zarzut antysemityzmu. [...] Syjoniści agitują kogo mogą do osiedlania się w Izraelu, a resztę społeczności żydowskiej rozproszonej w całym świecie – podsycając w niej nastroje nacjonalizmu i fanatyzmu religijnego – zobowiązują do udzielania wszechstronnej pomocy Izraelowi. [...] Pomoc, do której nawołują przewodnicy syjonistyczni, jest pomocą dla ekspansjonizmu izraelskiego, za którym stoją siły imperializmu. (J. U., 1968)

Przytoczony powyżej cytat brzmi jak wycinek któregoś z apeli potępiających Izrael, które podpisują dziś intelektualiści i aktywiści z całego świata (*Declaration of Conscience and Concern of Global Intellectuals on Gaza Genocide*, 2024; Global Health Activist Groups, 2024; Hill & Orakwue, 2023; *List otwarty do rektora UJ w sprawie Palestyny*, 2024; Palestine Solidarity Groups, 2024; Praktyka Teoretyczna, 2023). Tymczasem jest to fragment artykułu z polskiej prasy z 15 marca 1968 roku. Kiedy zaraz po wojnie sześciodniowej pod hasłem antysyjonizmu rozpętano w Polsce antysemicką kampanię, areną szczególnie spektakularnego „antysyjonizmu” stały się uniwersytety. W 1968 roku zwolniono z nich kilku żydowskich profesorów, wielu żydowskich studentów wykreślono z list studiujących, a kandydatów na studia, którzy mieli żydowskie pochodzenie, nie przyjmowano. W 2024 roku na kampusach świadkujących tamtym wydarzeniom studenci rozpoczęli protesty, a potem okupacje pod flagami antysyjonizmu. Na ich transparentach i plakatach widniały hasła nawołujące do anihilacji państwa Izrael („From the river to the sea”) (Ambasada Państwa Palestyny w Warszawie, 2024), gloryfikujące przemoc ugrupowań islamistycznych wymierzoną w Żydów („IntifadUJ”, „Akademicka intifada”) (Akademia dla Palestyny, 2024; Pitala, 2024), a także odwołujące się do antysemickiej kliszy „żydowskiego geszeftu” („Rektor liczy hajs, gdy mordują dzieci”) (Radical Focus – Activist Photography, 2024), w Polsce wyrażanej licznymi obrazami „Żyda z pieniążkiem”, które kupić można w kioskach z pamiątkami (Lehrer, 2014). Uczestniczący w protestach studenci domagali się, by rektorzy ich uczelni publicznie potępili Izrael, zerwali wszelką współpracę z izraelskimi instytucjami i przyłączyli

się do ruchu BDS⁵ (UW z Palestyną, 2024). Uderzyło mnie, że studenci Uniwersytetów Warszawskiego, Jagiellońskiego i Wrocławskiego, zebrani na Facebooku pod sztandarem „Akademia dla Palestyny”, publikowali posty i apele w duchu denuncjacji: oto ujawniamy, z jakimi organizacjami izraelskimi współpracują nasze uczelnie. Tak jakby krył się w tej współpracy jakiś mroczny sekret. Wymagający śledztwa spisek, w ramach którego Izrael wysługuje się polskimi uniwersytetami i zobowiązuje rektorów do milczenia, a studenci żądają, by ci wymówili mu posłuszeństwo.

Nieufność wobec Żydów i różnorodne uzasadnienia dla tej nieufności to pokaźna część antysemitycznej tradycji. Stałą figurą antysemitycznych dowcipów jest Żyd, który mówi tak, by nie skłamać i prawdy nie powiedzieć. Który lawiruje, kombinuje, manipuluje, przebiegle dobiera słowa. W języku polskim potoczne wyrażenia na: oszukać, skąpić mają antysemityczne źródłosłów od słowa „Żyd”: ożydzić, żydzić. Współczesny antysyjonizm korzysta z tego zasobu kultury. To, że studenci nie znają historii antysemityzmu, nie oznacza wcale, że historia antysemityzmu przez nich nie przemawia. Od razu po 7 października 2023 pojawiły się głosy, że Izraelczycy wyolbrzymiają krzywdy, których doznali. Że przesadzają lub w najlepszym razie dają wyraz swojej zbiorowej pozagładowej nerwicy. Judith Butler poddała w wątpliwość doniesienia o przemocach seksualnych wobec izraelskich kobiet i dziewczyn (Illouz, 2024). Zachodnie feministki, które wielokrotnie opisywały, w jaki sposób bagatelizuje się i zbywa kobiece doniesienia o gwałtach, w temacie gwałtów na Żydówkach wyraziły daleko idący sceptycyzm, nieufność i zażądały „dowodów” (Horovitz, 2023; Nelson, 2024). Odruch empatii lub zwykłej wyobraźni nie sięga Izraela, bo jako kraj żydowski jest on otoczony kordonem braku zaufania. Na mocy antysemitycznych stereotypów Izraelczyków podejrzewa się o manipulacje. Antysyjniści, świadomie lub nie, korzystają z tych stereotypów i dlatego tak łatwo wzbudzić im nieufność wobec Izraela.

W 1968 roku, oprócz uniwersytetów, areną wyjątkowo brutalnego antysemityzmu była rządząca wówczas Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Zarówno na szczeblu centralnym, jak i w oddziałach lokalnych członków partii o żydowskim pochodzeniu wzywano na przesłuchania, na zebraniach partyjnych kazano im wygłaszać samokrytykę i składać deklaracje potępiające Izrael. Komisje partyjne skrupulatnie analizowały przeszłość żydowskich towarzyszy, znajdując w niej dowody na brak wierności partii i socjalizmowi oraz prosyjonistyczne skłonności. Żydów wyrzucano z partii lub odbierano im znaczące

⁵ Ruch społeczno-polityczny Boycott, Divestment, Sanctions nawiązujący m.in. do akademickiego, kulturalnego i ekonomicznego bojkotu Izraela (*BDS Movement*, b.d.).

stanowiska i degradowano. Byli to często zasłużeni działacze komunistyczni, którzy rozpoczęli swoją działalność przed wojną, gdy była ona w Polsce nielegalna (H. Grynberg, 2018; M. Grynberg, 2018; Leszczyński, 1995–1996; Nalewajko-Kulikov, 2009; Naszkowska, 2019; Smolar, 2021; Wiszniewicz, 2008). Po 7 października 2024 roku „Razem” – partia lewicowa, która zasiada w polskim parlamencie – zajęła jednoznacznie propalestyńskie stanowisko. W oświadczeniu wydanym przez „Razem” już 30 października 2023 roku czytamy:

Atak terrorystyczny z 7 października nie wydarzył się w politycznej próżni. **Izrael od 56 lat okupuje tereny palestyńskie** [podkreślenie za oryginałem – A. Z.]. Państwo stosuje politykę apartheidu, odmawiając Palestyńczykom podstawowych praw, dokonuje masowych wysiedleń i codziennych aktów przemocy, które nasiliły się w ciągu tego roku zarówno w Strefie Gazy, jak i na Zachodnim Brzegu (Partia Razem, 2023).

Kiedy Republika Południowej Afryki wniosła do Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości oskarżenie przeciwko Izraelowi o ludobójstwo, „Razem” zaapelowało do polskiego rządu o poparcie RPA w tej sprawie (Partia Razem, 2024). Gdy posłanka lewicowej koalicji Anna Maria Żukowska wyraziła solidarność z ofiarami Hamasu, oburzeni tym wyborcy opublikowali oświadczenie, w którym zażądali od Nowej Lewicy skierowania przeciwko niej wniosku do Sądu Partyjnego.

Domagamy się usunięcia Anny Marii Żukowskiej z szeregu partii Nowa Lewica, ponieważ uważamy inne środki za zbyt łagodne. [...] Mamy świadomość, że jest to środek ostateczny i najsurowszy, jednak w naszej opinii adekwatny do poczynań posłanki, która nie wykazuje żadnej refleksji, wielokrotnie upominana przez własny elektorat i posuwa się coraz dalej w swoim usprawiedliwianiu ludobójstwa na palestyńskiej ludności cywilnej

– napisano w oświadczeniu, które jak dotąd podpisało ponad siedem tysięcy osób (OdNowa Lewicy Akcja Elektoratu, 2024).

Test na wiarygodność

Mogłoby się wydawać, że manipulacją stosunkowo nową jest to, co David Hirsh nazywa *formułą Livingstone’a*: zarzut antysemityzmu, mówią antysyjniści, jest używany w złej wierze, ponieważ ma na celu uciszyć krytyków Izraela. Sina Arnold i Blair Taylor nazywają ten dyskursywny zabieg przekierowaniem (*derailing*).

Zamiast dyskutować o antysemityzmie, aktywiści często natychmiast przekierowują temat na cyniczne wykorzystanie antysemityzmu w celu usprawiedliwienia polityki Izraela i uciszenia jego krytyków. W [naszych] wywiadach badawczych z lewicowymi działaczami rozmowy były wielokrotnie przekierowywane z dyskusji o antysemityzmie na oskarżenia o antysemityzm i rzekome nadużycia tego typu argumentacji (Arnold, 2015). Gdyby rozmowy na temat islamofobii były wielokrotnie przekierowywane na rozmowę wyłącznie o problemie islamskiego terroryzmu, zostałyby to słusznie potępione jako uciszanie dyskusji o rasizmie (Arnold & Taylor, 2019, s. 13).

W Polsce tym argumentem posługiwano się już w 1968 roku, ledwie 20 lat po Zagładzie i powojennych pogromach. „Na tych zaś ludzi, którzy krytykują agresywną politykę Izraela pada ze strony syjonistów oszczerczy zarzut antysemityzmu” – pisze autor cytowanego wyżej artykułu z marcowej prasy. Już wtedy Żydom nie wolno było artykułować doświadczeń antysemityzmu. Diagnozowano to jako cyniczne robienie z siebie ofiar albo rodzaj emocjonalnego zaburzenia. Taka diagnoza była formą paternalistycznej przemocy: ten człowiek doświadczył traumy, a zatem powinniśmy mu współczuć, ale nie możemy ufać jego oglądowi sytuacji. Już na początku lat 60. w ten sposób traktowano na przykład pisarzy żydowskich, którzy w swojej twórczości opisywali antysemityzm Polaków (Zawadzka, 2018). Zagłada stawała się narzędziem uciszania Żydów, pozbawiania prawomocności ich głosów. Analogicznie – dziś Zagłada używana jest jako argument przeciwko Żydom: paternalistyczną figurę traumy zastąpiła demoniczna figura cynizmu i manipulacji.

Formuła Livingstone’a polega nie tylko na tym, że tych, którzy podnoszą kwestię antysemityzmu oskarża się o błąd; oskarża się ich o błąd celowy [...] – nie zwykłą pomyłkę, lecz udział w tajnym spisku delegitymizowania krytyki [Izraela] poprzez instrumentalne użycie oskarżenia o antysemityzm

– pisze David Hirsh (2018). Przytaczając liczne przykłady zastosowania *formuły Livingstone’a* przez polityków w Wielkiej Brytanii, autor odnotowuje, że jej użycie generuje „ideę, w myśl której podnoszenie kwestii antysemityzmu jest zagraniem bardziej nieczystym niż sam antysemityzm” (Hirsh, 2018).

Formuła Livingstone’a doczekała się w Polsce swojej lokalnej odmiany. W tekście pt. *Instrumentalizacja Zagłady i antypalestyński rasizm* Monika Bobako sprzeciwia się „nagminnemu przypisywaniu antysemityzmu krytykom działań izraelskiego rządu”, choć nie podaje przykładów takiego nadużycia (Bobako, 2024). Następnie filozofka proponuje traktować stosunek badaczy i badaczek antysemityzmu oraz Zagłady do tzw. kwestii palestyńskiej jako probierz ich wiarygod-

ności i rzetelności badawczej. Bobako nie precyzuje co prawda, jaki ten stosunek musiałby być, by przejść jej test pozytywnie, lektura artykułu każe domyślać się jednak, że byłoby to: 1) uznanie Izraela za państwo zbrodnicze; 2) odrzucenie definicji antysemityzmu zaproponowanej przez IHRA oraz 3) przyłączenie się do ruchu BDS. Przynajmniej. Bo jakie są górne granice testu – tego Bobako nie precyzuje. Co, jeśli ktoś aprobatywnie posługuje się hasłem „from the river to the sea”, którego realizacja oznaczałaby anihilację Izraela? Lub określa izraelskie działania w Gazie mianem „ludobójstwa”, co wyobrazeniowo zrównuje syjonizm z nazizmem, a Izrael każe postrzegać jako państwo podobne do Trzeciej Rzeszy? Czy ktoś taki straciłby w oczach Bobako wiarygodność jako badacz/ka? Nie dowiemy się tego z tekstu, wszak autorka wzywa na test jedynie tych, którzy nie odnieśli się krytycznie do kwestii instrumentalizacji Zagłady przez Izrael. O instrumentalizacji tejże w obrębie ruchu propalestyńskiego – na przykład poprzez opisane wyżej *przywłaszczenie Holokaustu* – Bobako nie wspomina. Tymczasem brak antysyjonistycznych deklaracji ze strony badaczy i badaczek Zagłady podważa, jej zdaniem, „poznawczą, etyczną i polityczną spójność badań nad antysemityzmem”. Innymi słowy, jeśli ktoś nie jest antysyjonist(k)ą to znaczy, że jej/jego badania nad antysemityzmem w Polsce i nad udziałem Polaków w Zagładzie należy uznać za nieprawomocne. Uznanie krzywdy żydowskiej – czy to historycznej, czy to tej z 7 października – w opinii Bobako żadnym testerem natomiast nie jest. Ani dla badaczy/badaczek antysemityzmu, ani tym bardziej dla krytyków Izraela.

Motyw testu ma w tekście Bobako także i inną odsłonę. Punktem wyjścia dla jej rozważań jest artykuł Pankaja Mishry *The Shoah after Gaza* (Mishra, 2024). Bez krytycznie podążając za jego wywodem, filozofka pisze: „obecnie to nie Izrael jest depozytariuszem moralnego dziedzictwa Zagłady. Strażnikami jej uniwersalistycznego potencjału są raczej ci, którzy wyrażają solidarność z Palestyńczykami i domagają się dla nich sprawiedliwości oraz równych praw”. Jej tekst kończy zaś konkluzja:

wojna w Gazie jest czymś w rodzaju testu dla intelektualnej, etycznej i politycznej wiarygodności polskich badań i dyskusji nad Zagładą i antysemityzmem. Bez rzetelnego zmierzenia się z „kwestią palestyńską” i otwarcia oczu na dramat Palestyńczyków, w tym jego aktualną odsłonę, normatywny depozyt zawarty w badaniach nad Holokaustem i antysemityzmem będzie trudny do zachowania (Bobako, 2024).

„Dziedzictwo Zagłady” i „normatywny depozyt” zawarty w badaniach nad nią okazują się więc swego rodzaju trofeum, o które trzeba walczyć i na które trzeba zasłużyć. Test Bobako ma być probierzem, czy zawalczano wystarczająco. Ta konstrukcja myślowa stanowi swoistą

wariację konstrukcji starszej: że Zagłada była lekcją z humanitaryzmu. Lekcją także, a może zwłaszcza, dla Żydów, których poczynania wobec Palestyńczyków dowodzą, że lekcji owej nie przyswoili. Zawiedli – tak jakby historia, której doświadczyli wyjątkowo brutalnie, równie wyjątkowo do czegoś ich obligowała i czegoś od nich wymagała, a cały świat patrzył, czy potrafią temu wymaganiu sprostać. W tekście *The Holocaust as moral instruction? Holocaust survival and memory in Zionism and anti-Zionism* Daniel Randall przytacza hasła z ostatnich antysyjonistycznych demonstracji, w rodzaju: „Nie po to moi dziadkowie przeżyli Holokaust, żeby teraz Izrael dokonywał ludobójstwa w Gazie” (Randall, 2023). I komentuje je tak:

Ich ocaleni z Holokaustu dziadkowie, jak zdają się mówić nam twórcy transparentów, przetrwali dla jakiegoś wyższego moralnego celu – w przeciwieństwie do, przypuszczalnie, ocalałych z Holokaustu syjonistów, którym nie udało się sublimować własnych doświadczeń ludobójstwa i których przetrwanie można zatem postrzegać jako w pewnym sensie „zmarnowane”. Czy twórcy transparentów woleliby, aby wojska alianckie, wyzwalając nazistowskie obozy śmierci, powiedziały żydowskim więźniom: „Pozwolimy wam opuścić obóz, jeśli obiecacie, że ani wy, ani żaden z waszych potomków nigdy nie zrobi niczego opresyjnego”? (Randall, 2023).

W tekście Bobako moralne zobowiązanie, które z Zagłady uczyniono wobec Żydów – skoro im to zrobiono, to teraz oni muszą udowodnić, że naprawdę im się to nie należało, poprzez bycie najlepszymi ludźmi na świecie – przechodzi transformację w zobowiązanie wobec badaczy Zagłady. „Uznanie społecznej i historycznej doniosłości tych badań ma jednak także drugą stronę: jest nią oczekiwanie, że spełnią najwyższe standardy poznawczej uczciwości i moralnej przenikliwości” – pisze Bobako (2024). Jak ujął to Stéphane Bou, „oskarżać Izrael o używanie Holokaustu do celów ideologicznych, to także używać Holokaustu do ideologicznych celów” (Bou & Bruttman, 2024). Celem ideologicznym filozofki jest wymuszenie na badaczach antysemityzmu potępienia Izraela – tak jak w 1968 roku potępienie takie wymuszano na Żydach i Żydówkach.

Zakończenie

Podobnie jak inne zjawiska kulturowe, a zwłaszcza te o długiej historii, współczesny antysemityzm nie składa się i prawdopodobnie nie będzie już składał się z samych nowych elementów. Autoreferencyjnie, dosłownie lub subwersywnie, w bardziej lub mniej świadomy sposób będzie nawiązywać do swoich przeszłych wcieleń, opierać się na cytatach, miksować

elementy stare z aktualnymi i w ten sposób tworzyć nowe treści. Będzie powtarzać własną historię i jako tragedię, i jako farsę, i jako karykaturę. Za sprawą ataku Hamasu z 7 października 2023 roku antysemickie warianty, które tworzy czas, ostatnio ułożyły się w czytelną sekwencję: 1967–1968 i 2023–2024. Wychwycenie z szumu wydarzeń, z informacji o nich i komentarzy do nich refrenów, które dopowiada do samej siebie historia, pozwala zobaczyć antysemityzm jako wzór kultury operujący dzięki dialektycznemu splutowi ciągłości i zmiany. Antysemityzm jest trochę jak kapitalizm: długie i uporczywe trwanie zawdzięcza między innymi niebywalej plastyczności, elastyczności i giętkości swojej struktury, która dostosowuje się do rozmaitych okoliczności niczym płyn do kształtu naczynia.

Czym zatem, w perspektywie wzoru kultury, są momenty wzmożenia, takie jak 1968 czy 2023? Są jakby szansą. Wywołaną lub podchwyconą. Są okazją dla grup większościowych, by po raz kolejny przepowiedzieć sobie opowieść o nich samych. A zwłaszcza te jej fragmenty, które wciąż domagają się uwiarygodnienia, bo wciąż zbyt wiele jest świadectw, że są one opowieścią fikcyjną. Podobnie jak 1967–1968, lata 2023–2024 to przede wszystkim czas szalonego wzmożenia inwestycji emocjonalnych, indywidualnych i grupowych, w tzw. temat żydowski, a dokładniej mówiąc, w budowanie wizerunku Żydów jako prześladowców. Skąd to zaangażowanie? Temperatura sytuacji odzwierciedla temperaturę stawki. Moja teza jest w gruncie rzeczy banalna: chodzi o ulgę. O pozbycie się historycznego obciążenia odpowiedzialnością za antysemityzm i jego następstwa. O prawo do antysemityzmu przy zachowaniu dobrego mniemania o sobie. W takiej perspektywie antysemityzm znowu okazuje się wyborem moralnym, co uprawomocnia przemoc wobec Żydów kiedyś, przemoc wobec Żydów dzisiaj, nade wszystko zaś: symboliczną przemoc polityki historycznej. Uznanie Żydów za sprawców wspiera tezę, że Żydzi „przesadzają” z tym Holokaustem: robią z siebie ofiary, by ukryć własne sprawstwo. A jeśli robią to dziś, to prawdopodobnie robili to także kiedyś. Jak ujęła to Eve Garrard, „Europie bardzo trudno jest wybaczyć Żydom Holokaust, a postrzeganie ich jako nienawistnych czyni życie łatwiejszym – ludzie nie potrzebują martwić się, czy traktują Żydów uczciwie, jeśli wierzą, że Żydzi to żądni krwi kłamcy i agresorzy” (Garrard, 2013).

Bibliografia

Akademia dla Palestyny [@DlaPalestyny]. (2024, maj 25). <https://t.co/zVPWIFeudL> [Post]. X. <https://x.com/DlaPalestyny/status/1794349343891411118>

Ambasada Państwa Palestyny w Warszawie. (2024, czerwiec 5). [Zdjęcie]. Facebook. <https://www.facebook.com/photo?fbid=859466726207715&set=pcb.859468069540914>

- Arnold, S., & Taylor, B. (2019). Antisemitism and the left: Confronting an invisible racism. *Journal of Social Justice*, 9. https://transformativestudies.org/wp-content/uploads/Blair-Taylor-and-Sina_Arnold.pdf
- Bartana, Y. (Reż.). (2007). *Mary Koszmary* [Film]. Hermes; Foksal Gallery Foundation; My-I Productions.
- Bartana, Y. (Reż.). (2009). *Mur i Wieża* [Film]. My-I Productions.
- Bartana, Y. (Reż.). (2011). *Zamach* [Film]. My-I Productions.
- BDS Movement. (b.d.). BDS Movement. Pobrano 1 października 2024, z <https://bdsmovement.net/>
- Becker, M. J., Ascone, L., Bolton, M., Bundziková, V., Chapelan, A., Haupeltshofer, P., Krugel, A., Kurjan, I., Mihaljević, H., Munnes, S., Placzynta, K., Pustet, M., Salhi, M., Scheiber, M., & Tschiskale, V. (2024). *Decoding antisemitism: An AI-driven study on hate speech and imagery online: Discourse report 6*. Technical University Berlin, Centre for Research on Antisemitism. <https://api-depositonce.tu-berlin.de/server/api/core/bitstreams/74168dda-d416-4cac-bd76-26a48c7229ba/content>
- Becker, M. J., Ascone, L., Bolton, M., Chapelan, A., Haupeltshofer, P., Krugel, A., Placzynta, K., Scheiber, M., & Tschiskale, V. (2023, październik 26). *Celebrating terror: Antisemitism online after the Hamas attacks on Israel: Preliminary results I*. Technische Universität Berlin, Centre for Research on Antisemitism. https://decoding-antisemitism.eu/wp-content/uploads/2023/10/Decoding-Antisemitism_Celebrating-Terror_Antisemitism-online-after-the-Hamas-attacks-on-Israel.pdf?x89829
- Bieńkowski, W. (1948). *Nauka o Polsce współczesnej*. Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych.
- Blue Ribbons. (b.d.). Blue Ribbons. Pobrano 17 sierpnia 2024, z <https://www.blueribbons.life>
- Bobako, M. (2024, sierpień 2). Instrumentalizacja Zagłady i antypalestyński rasizm. *KrytykaPolityczna.pl*. <https://krytykapolityczna.pl/swiat/instrumentalizacja-zaglad-y-i-antypalestynski-rasizm/>
- Bou, S., & Bruttman, T. (2024, luty 3). Interview with Tal Bruttman: Holocaust historian facing October 7. *K. Jews, Europe, the XXIst century*. <https://k-larevue.com/en/interview-with-tal-bruttman-holocaust-historian-facing-october-7/>
- Brodin, K. (1998). *How Jews became white folks and what that says about race in America*. Rutgers University Press.
- Bubel, L. (b.d.). *Poznaj Żyda*. Super Tygrys [Oferta internetowa]. Pobrano 3 grudnia 2023, z <https://allegrolokalnie.pl/oferta/super-tygrys-poznaj-zyda-6-numerow>
- The Coalition to Counter Online Antisemitism. (2024, sierpień 8). *Research compilation on online antisemitism*. CCOA. https://www.isdglobal.org/wp-content/uploads/2024/08/Research-Compilation-on-Online-Antisemitism_.pdf
- Cohen, B. (2014). *Some of my best friends: A journey through twenty-first century antisemitism*. Edition Critic.
- Cooper, O. (Reż./Prod.). (2017, Marzec 15). Cultural appropriation vs. appreciation (Episode 5) [Odcinek serialu video]. In *What I hear when you say*. Public Broadcasting Service. <https://www.pbs.org/video/what-i-hear-cultural-appropriation-vs-appreciation/>

Declaration of Conscience and Concern of Global Intellectuals on Gaza Genocide. (2024, grudzień 18). <https://www.change.org/p/declaration-of-conscience-and-concern-of-global-intellectuals-on-gaza-genocide>

Diner, D. (1996). *America in the eyes of the Germans: An essay on anti-Americanism* (A. Brown, Tłum.). Markus Wiener Publishers.

Diner, D. (2002). *Feindbild Amerika: Über die Beständigkeit eines Ressentiments*. Propylaen Verlag.

Doradca Kaczyńskiego: Szybko wybudować Muzeum Polokaustu. Teraz, zaraz, już. (2018, luty 20). *Wprost*. <https://www.wprost.pl/kraj/10105771/doradca-kaczynskiego-szybko-wybudowac-muzeum-polokaustu-teraz-zaraz-juz.html>

Equality and Human Rights Commission. (2020). *Investigation into antisemitism in the Labour Party*. <https://www.equalityhumanrights.com/sites/default/files/investigation-into-antisemitism-in-the-labour-party.pdf>

Freedman, R., & Hirsh, D. (with Zafir, O. L.). (Red.). (2024a). *Responses to 7 October: Antisemitic discourse*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003497295>

Freedman, R., & Hirsh, D. (with Zafir, O. L.). (Red.). (2024b). *Responses to 7 October: Law and society*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003497417>

Freedman, R., & Hirsh, D. (with Zafir, O. L.). (Red.). (2024c). *Responses to 7 October: Universities*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003497424>

Garrard, E. (2013, lato). The pleasures of antisemitism. *Fathom*. <https://fathomjournal.org/the-pleasures-of-antisemitism/>

Gerstenfeld, M., & Markovits, A. S. (2004). European anti-Americanism and anti-Semitism: Similarities and differences. *Post-Holocaust and Anti-Semitism*, 2004(16). <https://jcpa.org/article/european-anti-americanism-and-anti-semitism-similarities-and-differences/>

Global Health Activist Groups. (2024, luty 27). *Global Health Activist Groups open letter*. https://health4palestine.com/wp-content/uploads/2024/03/Health-Activists-for-Palestine_V4.pdf

Goffman, E. (2007). *Piętno: Rozważania o zranionej tożsamości* (A. Dzierżyńska & J. Tokarska-Bakir, Tłum.). Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

Goldstein, E. L. (2006). *The price of whiteness: Jews, race, and American identity*. Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9780691207285>

Grynberg, H. (2018). *Memorbuch*. Wydawnictwo Czarne.

Grynberg, M. (2018). *Księga wyjścia*. Wydawnictwo Czarne.

Hayes, K. (2022, kwiecień). An open letter to Anti-Zionists from a veteran of the Left. *Fathom*. <https://fathomjournal.org/an-open-letter-to-anti-zionists-from-a-veteran-of-the-left/>

Hill, J. S., & Orakwue, N. L. (2023, październik 9). Harvard student groups face intense backlash for statement calling Israel 'entirely responsible' for Hamas attack. *The Harvard Crimson*. <https://www.thecrimson.com/article/2023/10/10/psc-statement-backlash/>

Hirsh, D. (2018). *Contemporary left antisemitism*. Routledge.

Holz, K., & Haury, T. (2021). *Antisemitismus gegen Israel*. Hamburger Edition.

Horovitz, M. (2023, grudzień 23). US professor who denies Oct. 7 rape cases up for top role at campus diversity office. *The Times for Israel*. <https://www.timesofisrael.com/us-professor-who-denies-oct-7-rape-cases-up-for-top-role-at-campus-diversity-office/>

Howidy, H. (2024, kwiecień 25). Message from a Gazan to campus protesters: You're hurting the Palestinian cause. *Newsweek*. <https://www.newsweek.com/message-gazan-campus-protesters-youre-hurting-palestinian-cause-opinion-1894313>

Illouz, E. (2024, marzec 21). The global left needs to renounce Judith Butler. *Haaretz*. <https://www.haaretz.com/opinion/2024-03-21/ty-article/.premium/the-global-left-needs-to-renounce-judith-butler/0000018e-61e7-d507-a1cf-63f7bc380000>

info@nop.org.pl. (2021, czerwiec 8). *Nacjonaści przeciwko żydowskiemu ludobójstwu*. Narodowe Odrodzenie Polski (NOP) – Nacjonalistyczna Opozycja. <https://www.nop.org.pl/2021/06/08/nacjonalisci-przeciwko-zydowskiemu-ludobojstwu/>

Inicjatywa Pracownicza Ogólnopolski Związek Zawodowy. (2023, październik 27). *Solidarnie ze Związkiem Dziennikarzy Palestyńskich*. <https://www.ozzip.pl/informacje/ogolnopolskie/item/2990-solidarnie-ze-zwiazkiem-dziennikarzy-palestynskich>

Institute for Strategic Dialogue. (2023, grudzień 15). *Cross-ideological antisemitism and the October 7th attacks*. ISD. https://www.isdglobal.org/digital_dispatches/cross-ideological-antisemitism-and-the-october-7-th-attacks/

International Holocaust Remembrance Alliance. (b.d.). *What are Holocaust denial and distortion?* Pobrano 18 sierpnia 2024, z <https://holocaustremembrance.com/resources/working-definition-holocaust-denial-distortion>

Janicka, E., Żukowski, T. (2016). Przechwycenie dokumentu: *Po-lin* Jolanty Dylewskiej (2008). W E. Janicka & T. Żukowski, *Przemoc filosemicka? Nowe polskie narracje o Żydach po roku 2000* (ss. 17–76). Instytut Badań Literackich PAN. <https://doi.org/10.4000/books.iblpan.9802>

Jerska, A., & Wielgosz, P. (2022, czerwiec 3). Pokusy normalizacji. *Le Monde Diplomatique – edycja polska*, 2022(3). <https://monde-diplomatique.pl/pokusy-normalizacji/>

Jędrał, P. (2023, listopad 9). Czy to możliwe, że „postępowe” państwo dokonuje ludobójstwa? *Krytyka Polityczna.pl*. <https://krytykapolityczna.pl/swiat/czy-fajne-panstwo-izrael-dokonuje-ludobojstwa/>

Johnson, A. (2015, jesień). The Left and the Jews: Time for a rethink. *Fathom*. <https://fathomjournal.org/the-left-and-the-jews-time-for-a-rethink/>

JS. (2001, marzec 14). *Antysemita broszura*. Częstochowa Nasze Miasto. <https://czestochowa.naszemiasto.pl/antysemita-broszura/ar/c1-5285957>

J. U. (1968, marzec 15). Co to jest syjonizm. *Trybuna Ludu*.

- Katz, D. (2017, listopad 22). The „double genocide” theory. *Jewish Currents*. <https://jewishcurrents.org/the-double-genocide-theory>
- Kijek, K. (2020). *Dzieci modernizmu: Świadomość, kultura i socjalizacja polityczna młodzieży żydowskiej w II Rzeczypospolitej*. Austeria.
- Klauff, L. (2014, zima). Holocaust Inversion and contemporary antisemitism. *Fathom*. <https://fathomjournal.org/holocaust-inversion-and-contemporary-antisemitism/>
- Konstantynow, D. (2013). „Obcy i niemili”: Antysemityczne rysunki z prasy polskiej 1919–1939 (wystawa) [Wystawa]. Żydowski Instytut Historyczny.
- Krzywicki, L. (2009). *Ekscesy żydowskie na polskich uczelniach w latach trzydziestych XX w.* Towarzystwo Wydawnicze i Literackie.
- Lehrer, E. (Red.). (2014). *Na szczęście to Żyd: Polskie figurki Żydów*. korporacja ha!art.
- Leszczyński, A. (1995–1996). Sprawa redaktora naczelnego „Fołks-Sztyme” Grzegorza Smolara na tle wydarzeń lat 1967–1968. *Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego*, 1995–1996(3–2), 131–134.
- List otwarty do rektora UJ w sprawie Palestyny. (2024, maj 10). https://docs.google.com/document/d/1QszcMr4BzzY6yu7T5-WxJJbNGJC4FeZ3mPvYeQFpY-8/edit?usp=embed_facebook
- London Centre Study of Contemporary Antisemitism. (2024, marzec 25). „The state of exile: Jews, Europe, Israel”: Danny Trom and Philip Spencer [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=dw48rR8dJW0>
- Lukas, R. C. (2012). *Zapomniany holokaust: Polacy pod okupacją niemiecką 1939–1944* (S. Stodulski, Tłum.). Rebis.
- Magenheim, E. (2024, sierpień 8). [Zdjęcie]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=10234612153671458&set=pcb.10234612155311499&locale=pt_PT
- Makarowicz, K., & Wielgosz, P. (2023, wrzesień 14). Europa potrafi przeciwstawiać się imperiaлизmowi. Ale tylko wtedy, gdy jest jej to na rękę. *Salam Lab*. <https://salamlab.pl/pl/wielgosz-europa-potrafi-przeciwstawiac-sie-imperializmowi-ale-tylko-when-it-is-good-for-her/>
- Mapping the massacres*. (b.d.). Pobrano 17 sierpnia 2024, z <https://oct7map.com/oct7map.com>
- Markovits, A. S. (2007). *Uncouth nation: Why Europe dislikes America*. Princeton University Press.
- Marzouk, J. (2024, kwiecień 23). Ashkenormativity: „Go back to Poland”, Columbia students shout; But my Jewish family is from Egypt. *JewishPress.com*. <https://www.jewishpress.com/blogs/guest-blog/ashkenormativity-go-back-to-poland-columbia-students-shout-but-my-jewish-family-is-from-egypt/2024/04/23/>
- Mazowiecki, T. (1960). Antysemityzm ludzi łagodnych i dobrych. *Więź*. <https://wiez.pl/1960/01/01/7054-antysemityzm-ludzi-lagodnych-i-dobrych/>

Mead, W. R., & Rosenberg, Y. (2022, lipiec 14). Why does America support Israel? *The Atlantic*. <https://newsletters.theatlantic.com/deep-shtetl/62cf09b668f61f0021d786ca/biden-israel-lobby-america-walter-mead/>

Melamed, J. (2011). *Represent and destroy: Rationalizing violence in the new racial capitalism*. University of Minnesota Press. <https://doi.org/10.5749/minnesota/9780816674244.001.0001>

Mishra, P. (2024, marzec 21). The Shoah after Gaza. *London Review of Books*, 46(6). <https://www.lrb.co.uk/the-paper/v46/n06/pankaj-mishra/the-shoah-after-gaza>

Nalewajko-Kulikov, J. (2009). *Obywatel Jidyszlandu: Rzecz o żydowskich komunistach w Polsce*. Instytut Historii PAN; Wydawnictwo Neriton.

Naszkowska, K. (2019). *My, dzieci komunistów*. Czerwone i Czarne.

Nelson, C. (2024, marzec). „We can have a debate about whether Hamas did the right thing”: Judith Butler’s moral relativism. *Fathom*. <https://fathomjournal.org/we-can-have-a-debate-about-whether-hamas-did-the-right-thing-judith-butlers-moral-relativism/>

Od-Nowa Lewicy Akcja Elektoratu. (2024, styczeń 25). *Elektorat Nowej Lewicy żąda reakcji na apologię ludobójstwa w Strefie Gazy! Nasza Demokracja*. <https://www.naszademokracja.pl/petitions/elektorat-nowej-lewicy-zada-reakcji-na-apologie-ludobojstwa-w-strefie-gazy>

OKO.press. (2021a, maj 20). *Polacy i Żydzi solidarnie z Palestyńczykami: Protest pod ambasadą Izraela przeciwko przemocy* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=SMyNUrEwKwU>

OKO.press. (2021b, lipiec 19). *Sceny hańby: 80. rocznica Jedwabnego* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=AAa74bxwLoI>

Oppenheim, I. (1989). *The struggle of Jewish youth for productivization: The Zionist youth movement in Poland*. East European Monographs.

Palestine Solidarity Groups. (2024, październik 9). *Joint Statement from Palestine Solidarity Groups at Columbia University regarding the recent events in Palestine/Israel: Oppression Breeds Resistance*. Google Docs. https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSeHe5p0in9g4h9xURoTx6NPn-v2rb-m7k6Zlm4YNGqOPRVsFQ/viewform?usp=embed_facebook

Partia Razem. (2023, październik 30). *Stanowisko Zarządu Krajowego Razem ws. obecnej sytuacji w Strefie Gazy*. Partia Razem. <http://partiarazem.pl/stanowiska/2023/10/30/stanowisko-zarzadu-krajowego-razem-ws-obecnej-sytuacji-w-strefie-gazy>

Partia Razem. (2024, styczeń 24). *Stanowisko ws. oskarżenia wniesionego przez RPA przeciwko Izraelowi przed Międzynarodowym Trybunałem Sprawiedliwości*. Partia Razem. <http://partiarazem.pl/stanowiska/2024/01/24/stanowisko-ws-oskarzenia-wniesionego-przez-rpa-przeciwko-izraelowi-przed-miedzynarodowym-trybunalem-sprawiedliwosci>

Pietrzak, J. (2023, listopad 20). *Sankcje i sankcje*. Jarosław Pietrzak. <https://jaroslawpietrzak.com/2023/11/20/sankcje-i-sankcje/>

Pietrzak, L. (b.d.). *Zapomniany holokaust Polaków*. Zakazane historie. Pobrano 1 grudnia 2023, z <https://zakazanehistorie.pl/zapomniany-holokaust-polakow/>

- Pitala, N. (2024, czerwiec 21). *IntifadUU! Viva Palestyna* – portal informacyjny. <https://vivapalestyna.pl/intifaduj/>
- Polański, J. (2023, listopad 20). Powtarzanie izraelskiej propagandy ma uzasadniać czystki etniczne w Gazie. *KrytykaPolityczna.pl*. <https://krytykapolityczna.pl/swiat/izraelska-propaganda-uzasadnia-czystki-w-gazie/>
- Postone, M. (2006). History and helplessness: Mass mobilization and contemporary forms of anticapitalism. *Public Culture*, 18(1), 93–110. <https://doi.org/10.1215/08992363-18-1-93>
- Praktyka Teoretyczna. (2023). Palestine – Statement of support and solidarity/ Palestyna – Deklaracja poparcia i solidarności. *Praktyka Teoretyczna*, 2023(4). <https://www.praktykateoretyczna.pl/artykuly/palestine-statement-of-support-and-solidarity/>
- Progressive International. (2023, październik 28). *Rezolucja w sprawie Gazy*. <https://progressive.international/wire/2023-10-28-the-gaza-resolution/pl>
- Radical Focus – Activist Photography. (2024, czerwiec 20). [Zdjęcie]. *Facebook*. <https://www.facebook.com/photo?fbid=1017758693684443&set=pcb.1017759240351055>
- Randall, D. (2023, październik 20). The Holocaust as moral instruction? Holocaust survival and memory in Zionism and anti-Zionism. *JewTh!nk*. <https://www.jewthink.org/2023/10/20/the-holocaust-as-moral-instruction-holocaust-survival-and-memory-in-zionism-and-anti-zionism/>
- Rose, H., Davey, J., Comerford, M., & Guhl, J. (2023, grudzień 4). *Unpacking antisemitic narratives about the Hamas attack and the Israel-Hamas Conflict within YouTube comments*. Institute for Strategic Dialogue. https://www.isdglobal.org/digital_dispatches/unpacking-antisemitic-narratives-about-the-hamas-attack-and-the-israel-hamas-conflict-within-youtube-comments/
- Rudnicki, S. (2008). *Równi, ale niezupełnie*. Biblioteka Midrasza.
- Schraub, D. (2019). White Jews: An intersectional approach. *AJS Review: The Journal of the Association for Jewish Studies*, 43(2), 379–407. <https://doi.org/10.1017/S0364009419000461>
- Shafir, M. (2002). Between denial and „comparative trivialization”: Holocaust negationism in post-communist East Central Europe. *Analysis of Current Trends in Antisemitism*, 2002(19). https://www.researchgate.net/publication/239549015_Between_Denial_and_Comparative_Trivialization_Holocaust_Negationism_in_Post-Communist_East_Central_Europe
- Sharansky, N. (2004). 3D test of antisemitism: Demonization, double standards, delegitimization. *Jewish Political Studies Review*, 16(3–4).
- Shavit, A., & Klein, E. (2024, maj 7). Watching the protests from Israel [Podcast episode]. *W Ezra Klein Show*. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2024/05/07/opinion/ezra-klein-podcast-ari-shavit.html>
- Smolar, P. (2021). *Zły Żyd*. Wydawnictwo Znak.
- Solidarnie z Palestyną. (2024a, czerwiec 4). [Zdjęcie]. *Facebook*. https://www.facebook.com/photo?fbid=122162179166082695&set=pcb.122162179238082695&locale=pt_PT

Solidarnie z Palestyną. (2024b, czerwiec 14). [Zdjęcie]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=122163975362082695&set=pb.61552480862079.-2207520000&locale=pt_PT

Solidarnie z Palestyną. (2024c, czerwiec 23). [Zdjęcie]. Facebook. <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=122165379542082695&set=pb.61552480862079.-2207520000&type=3>

Solidarnie z Palestyną. (2024d, sierpień 3). [Zdjęcie]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=122172589820082695&set=pb.61552480862079.-2207520000&locale=pt_PT

Solidarnie z Palestyną. (2024e, sierpień 3). [Zdjęcie]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=122172588752082695&set=pb.61552480862079.-2207520000&locale=pt_PT

Sprzeciw pracownic_ków kultury wobec czystek etnicznych i strategii kolonialnych Izraela [LIST]. (2021, maj 17). *Codziennik Feministyczny*. http://codziennikfeministyczny.pl/sprzeciw-pracownic_kow-kultury-wobec-czystek-etnicznych-strategii-kolonialnych-izraela/

Stögner, K. (2020, maj). Intersectionality and antisemitism – A new approach. *Fathom*. <https://fathomjournal.org/intersectionality-and-antisemitism-a-new-approach/>

Subotić, J. (2019). *Yellow star, red star: Holocaust remembrance after communism*. Cornell University Press. <https://doi.org/10.1515/9781501742415>

Szumański, A. (2020). *Zapomniany polski holokaust*. Penelopa.

Turlejska, M. (1952). Polska w latach drugiej wojny światowej. W Ż. Kormanowa (Red.), *Historia Polski 1864–1945: Materiały do nauczania w klasie XI*. Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych.

Tych, F. (1999). Obraz Zagłady Żydów w potocznej świadomości historycznej w Polsce. W F. Tych, *Długi cień Zagłady: Szkice historyczne* (ss. 71–93). Żydowski Instytut Historyczny.

UW z Palestyną. (2024, maj 19). 4 POSTULATY DO REKTORA UNIWERSYTETU WARSZAWSKIEGO. Facebook. https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid0rLpoZG7neebGck1UPALboNXGXmS19uuMV1Jukp5TWx2vh9qb8SUULisngnEMNx3l&id=61559288986515

Viva Palestyna. (b.d.). *Strona domowa* [Strona Facebook]. Facebook. Pobrano 18 sierpnia 2024, z <https://www.facebook.com/falafel.zamiast.bomb>

Viva Palestyna. (2024b, kwiecień 27). [Zdjęcie]. Facebook. <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=421305507288802&set=pb.100082280679174.-2207520000&type=3>

Viva Palestyna. (2024c, maj 16). [Zdjęcie]. Facebook. <https://www.facebook.com/photo/?fbid=433238022762217&set=pb.100082280679174.-2207520000>

Wexler, B. (2024, czerwiec 20). The eternal settler. *K. Jews, Europe, the XXlst century*. <https://k-larevue.com/en/the-eternal-settler/>

What I hear when you say: Viewing guide: Cultural appropriation. (b.d.). https://bento.cdn.pbs.org/hostedbento-prod/filer_public/whatihear/9-Cultural_Approp-Viewing_Guide.pdf

Wiszniewicz, J. (2008). *Życie przecięte: Opowieści pokolenia Marca*. Wydawnictwo Czarne.

Zawadzka, A. (2013). *Mimikra: Opowieść ze strzępów*. W J. Tokarska-Bakir (Red.), *PL: tożsamość wyobrażona* (ss. 84–96). Czarna Owca.

Zawadzka, A. (2017). *Polityka mimikry*. *Zadra*, 2017(1–2).

Zawadzka, A. (2018). Świadczenie świadkowi: Żydowskie narracje o polskich „świadkach” Zagłady. W T. Żukowski & M. Hopfinger (Red.), *Opowieść o niewinności: Kategoria świadka Zagłady w kulturze polskiej (1942–2015)* (ss. 279–344). Wydawnictwo Instytutu Badań Literackich PAN. <https://doi.org/10.4000/books.iblpan.14572>

Zawadzka, A. (2023). *Więcej niż stereotyp: „Żydokomuna” jako wzór kultury polskiej*. Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk. <https://hdl.handle.net/20.500.12528/1968>

Time and Field of Vision: Beginnings of a Comparative Perspective to Anti-Zionism in 1967–1968 and 2023–2024

On October 7, 2023, Hamas launched an unprecedented attack on Israeli civilians. Since then, a campaign against Israel has been sweeping through much of the world. The campaign's discursive leitmotifs – anti-Zionism, anticolonialism, and anti-imperialism – make Poland's 1967–1968 antisemitic campaign with similar slogans an adequate comparative context. How does knowledge of the so-called 1968 Polish political crisis help understand the current tensions surrounding Israel? What social mechanisms and dynamics of antisemitism does this comparison demonstrate? Where does individuals' and communities' huge emotional investment in representing Jews as perpetrators stem from?

Keywords:

antisemitism; anti-Zionism; October 7, 2023; March 1968

Czas i pole widzenia. Antysyjonizm 1967–1968 i 2023–2024: początki perspektywy porównawczej

7 października 2023 roku Hamas bezprecedensowo zaatakował izraelskich cywili. Od tego czasu przez niemal cały świat przetacza się kampania przeciwko Izraelowi. Ze względu na dyskursywne motywy przewodnie tej kampanii – antysyjonizm, antykolonializm, antyimperializm – adekwatny kontekst porównawczy dla niej stanowi polska kampania antysemita z lat 1967–1968, która przebiegała pod analogicznymi hasłami. W jaki sposób wiedza o tzw. Marcu pomaga zrozumieć aktualne napięcie wokół Izraela? Jakie mechanizmy społeczne i jaką dynamikę antysemityzmu unaocznia takie porównanie? Z czego

wynika tak ogromna inwestycja emocjonalna jednostek i wspólnot w budowanie obrazu Żydów jako sprawców?

Słowa kluczowe:

antysemityzm; antysyjonizm; 7 października 2023; Marzec 1968

Citation:

Zawadzka, A. (2024). Czas i pole widzenia: Antysyjonizm 1967–1968 i 2023–2024: początki perspektywy porównawczej. *Adeptus*, 2024(21), Article 3348. <https://doi.org/10.11649/a.3348>

Publication History:

Received: 2024-08-19; Accepted: 2024-10-07; Published: 2025-03-31

INSTITUTE OF SLAVIC STUDIES
POLISH ACADEMY OF SCIENCES
1954–2024